

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

2026/5

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

zenodo

2026

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI

3-JILD 5-SON

YANGI RENESSANS

ILMIY JURNALI
TO'PLAMI

3 - JILD, 5 - SON
2026

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

YOSHLAR SOTSILOGIYASINING RIVOJLANISH TARIXI**Mahmudova Muslima Ma'rufjon qizi**mahmudovamuslima66@gmail.com

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti
Psixologiya va sotsiologiya kafedrasida sotsiologiya yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada yoshlar sotsiologiyasining shakllanishi va rivojlanish tarixi tahlil qilinadi. Unda XIX asrdagi dastlabki nazariy qarashlardan boshlab, Ogyust Kont va Emil Dyurgeym kabi klassik olimlarning ilmiy yondashuvlari yoritilgan. Shuningdek, XX asr boshlarida G. Stanley Hall tomonidan yoshlarni alohida ijtimoiy guruh sifatida o'rganish boshlanganligi ko'rsatib berilgan. Maqolada Chikago maktabi va Sotsiologiya vakillarining tadqiqotlari, urushdan keyingi davrda Talcott Parsons nazariyalari hamda zamonaviy bosqichda yoshlar sotsiologiyasining dolzarb yo'nalishlari tahlil etilgan. Xususan, O'zbekistanda yoshlar siyosati va yoshlar muammolarining o'rganilishi alohida e'tiborga olingan. Maqola yoshlar sotsiologiyasining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, ijtimoiylashuv, deviant xulq-atvor, kompleks, qualitative, quantitative, statistic tahlil, ijtimoiy rollar.

Kirish. Yoshlar sotsiologiyasi — sotsiologiya fanining muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u yoshlarning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiylashuvi, qadriyatlarini va muammolarini o'rganadi. Bu yo'nalish alohida fan sifatida shakllanishidan oldin ham turli olimlar tomonidan yoshlar masalasi umumiy ijtimoiy nazariyalar doirasida tahlil qilingan.

Yoshlar sotsiologiyasining ildizlari XIX asrga borib taqaladi. Klassik sotsiologlar, xususan, Ogyust Kont va Emil Dyurgeym jamiyatning tuzilishi va ijtimoiy tartib masalalarini o'rganar ekan, yoshlarning jamiyatga moslashuvi (ijtimoiylashuvi) muhim jarayon ekanligini ta'kidlaganlar. Dyurgeym ayniqsa ta'lim tizimining yoshlarni jamiyatga tayyorlashdagi rolini alohida ko'rsatib o'tgan. XX asr boshlarida yoshlar sotsiologiyasi mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida shakllana boshladi. Bu davrda amerikalik olim G. Stanley Hall yoshlar psixologiyasi va "o'smirlik davri" tushunchasini ilmiy asoslab berdi. Uning ishlari yoshlarni alohida ijtimoiy guruh sifatida o'rganishga turtki bo'ldi. [1]

1920–1930-yillarda Chikago maktabi va Sotsiologiya vakillari shaharlashuv jarayonida yoshlar muammolarini tadqiq qildilar. Ular yoshlar orasidagi jinoyatchilik, deviant xulq-atvor va submadaniyatlarni o'rganib, yoshlarning ijtimoiy muhitga bog'liqligini ko'rsatdilar. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda yoshlar sotsiologiyasi yanada rivojlandi. Ayniqsa, Talcott Parsons yoshlarni jamiyat tizimining muhim elementi sifatida ko'rib, ularning ijtimoiy rollari va qadriyatlarini tahlil qildi. 1950–1960-yillarda esa yoshlar submadaniyatlari, norozilik harakatlari va madaniy o'zgarishlar keng o'rganildi. Bu davrda yoshlar jamiyatdagi faol ijtimoiy kuch sifatida qarala boshladi. [2]

1970–1980-yillarda yoshlar sotsiologiyasi yanada chuqurlashib, yoshlarning bandligi, ta’limi, bo’sh vaqtini o’tkazish madaniyati va ijtimoiy muammolari kompleks tarzda o’rganildi. G’arb mamlakatlarida yoshlar siyosati shakllandi va davlat darajasida yoshlar bilan ishlash tizimi rivojlandi. Mustaqillikdan keyingi davrda, xususan, O’zbekistanda ham yoshlar sotsiologiyasiga katta e’tibor qaratila boshlandi. Yoshlarning ta’lim olishi, bandligi, ijtimoiy faolligi va ma’naviy tarbiyasi davlat siyosatining ustuvor yo’nalishlaridan biriga aylandi. Bu esa yoshlar muammolarini ilmiy o’rganishga bo’lgan ehtiyojni yanada oshirdi. [3]

Hozirgi kunda yoshlar sotsiologiyasi globalizatsiya, raqamli texnologiyalar, migratsiya va madaniy almashinuv jarayonlari ta’sirida yangi bosqichga chiqdi. Yoshlarning internetdan foydalanishi, ijtimoiy tarmoqlardagi faolligi, zamonaviy qadriyatlari va hayotiy strategiyalari keng tadqiq etilmoqda. Yoshlar sotsiologiyasi uzoq tarixiy rivojlanish jarayonini bosib o’tgan bo’lib, bugungi kunda jamiyat taraqqiyotida muhim o’rin tutadi. U yoshlarning muammolarini aniqlash va ularni hal etish, shuningdek, kelajak jamiyatini barpo etishda muhim ilmiy asos bo’lib xizmat qiladi. [4]

Metod va materiallari. Mazkur maqolani tayyorlash jarayonida ilmiy tadqiqotning bir qator nazariy va tahliliy metodlaridan foydalanildi. Xususan, tarixiy yondashuv asosida yoshlar sotsiologiyasining shakllanish va rivojlanish bosqichlari izchil o’rganildi. Bu jarayonda XIX asr klassik sotsiologlari, jumladan Ogyust Kont va Emil Dyurgeym qarashlari tahlil qilindi. Shuningdek, qiyosiy (taqqoslash) metodi yordamida turli davrlarda yoshlar muammolariga bo’lgan yondashuvlar o’rtasidagi farqlar aniqlab berildi. Strukturaviy-funksional tahlil metodi asosida esa Talcott Parsons nazariyasi doirasida yoshlarning jamiyatdagi o’rni va funksiyalari yoritildi. Bundan tashqari, tizimli yondashuv orqali yoshlar sotsiologiyasining asosiy tushunchalari, kategoriyalari va rivojlanish tendensiyalari umumlashtirildi. [5]

Tadqiqot materiallari sifatida mahalliy va xorijiy sotsiolog olimlarning ilmiy ishlari, darsliklar, maqolalar hamda ilmiy manbalardan foydalanildi. Jumladan, yoshlar muammolarini o’rganishda Chikago maktabi va Sotsiologiya vakillarining tadqiqotlari muhim manba bo’lib xizmat qildi. Shuningdek, zamonaviy bosqichni yoritishda O’zbekistanda olib borilayotgan yoshlar siyosati va ilmiy izlanishlar ham material sifatida tahlil qilindi. Mazkur metod va materiallar maqolaning ilmiy asoslanganligini ta’minlash hamda mavzuni keng va tizimli yoritishga xizmat qildi.

Mazkur maqolaning metodologik asoslarini yanada boyitish uchun qo’shimcha ravishda zamonaviy sotsiologik tadqiqot usullari ham hisobga olindi. Jumladan, tadqiqotda sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) metodlarning o’zaro uyg’unligi muhim ahamiyat kasb etadi. Miqdoriy metodlar orqali katta hajmdagi statistik ma’lumotlar tahlil qilinib, umumiy tendensiyalar aniqlanadi, sifat metodlari esa yoshlarning qarashlari, qadriyatlari va tajribalarini chuqurroq o’rganish imkonini beradi. [6]

Shuningdek, maqolani boyitishda aralash metod (mixed-methods) yondashuvi ham muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv turli metodlarni birlashtirib, tadqiqot natijalarining ishonchliligini oshiradi va muammoni har tomonlama yoritishga xizmat qiladi. Ayniqsa, yoshlar sotsiologiyasida bu usul keng qo‘llanilib, masalan, so‘rovnoma orqali umumiy holat o‘rganilib, intervyular orqali chuqur tahlil amalga oshiriladi. Materiallar bazasini kengaytirishda esa birlamchi va ikkilamchi manbalardan foydalanish muhim hisoblanadi. [8] Birlamchi ma‘lumotlarga so‘rovnoma, intervyu, kuzatuv natijalari kirsa, ikkilamchi manbalarga ilmiy maqolalar, statistik hisobotlar va tarixiy manbalar kiradi. Bu esa tadqiqotning ilmiy asoslanganligini oshiradi.

Bundan tashqari, yoshlar muammolarini chuqur o‘rganishda quyidagi metodlar ham qo‘shimcha tarzda qo‘llaniladi:

Etnografik tadqiqot – yoshlar madaniyati va submadaniyatlarini ichkaridan o‘rganish;

Ishtirokchi kuzatuv – yoshlar faoliyatida bevosita qatnashib tahlil qilish;

Intervyu va fokus-guruhlar – yoshlarning fikr va qarashlarini aniqlash;

Keys-stadi (case study) – muayyan holat yoki guruhni chuqur o‘rganish.

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda longitudinal (uzoq muddatli) va kesim (cross-sectional) tadqiqot dizaynlari ham qo‘llanilib, yoshlarning vaqt o‘tishi bilan qanday o‘zgarishi yoki turli guruhlar o‘rtasidagi farqlar tahlil qilinadi. Yana bir muhim jihat — tadqiqotda etik tamoyillarga rioya qilishdir. Ya‘ni, ishtirokchilarning roziligi, maxfiylikni saqlash va ularga zarar yetkazmaslik kabi talablar ilmiy ishning ajralmas qismi hisoblanadi. Umuman olganda, ushbu qo‘shimcha metod va materiallar yoshlar sotsiologiyasini yanada chuqurroq, kompleks va ilmiy asoslangan holda o‘rganishga imkon beradi. Xulosa. Xulosa qilib aytganda, yoshlar sotsiologiyasining rivojlanish tarixi shuni ko‘rsatadiki, ushbu yo‘nalish jamiyat taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanib va takomillashib borgan. Dastlab Ogyust Kont va Emil Dyurgeym kabi klassik olimlar qarashlarida yoshlar masalasi umumiy ijtimoiy jarayonlar doirasida ko‘rib chiqilgan bo‘lsa, keyinchalik G. Stanley Hall tomonidan yoshlar alohida ijtimoiy guruh sifatida ilmiy asosda o‘rganila boshlandi.

XX asr davomida, ayniqsa Chikago maktabi va Sotsiologiya tadqiqotlari hamda Talcott Parsons nazariyalari asosida yoshlar sotsiologiyasi mustaqil fan sifatida shakllandi va rivojlandi. Bu jarayonda yoshlarning ijtimoiylashuvi, qadriyatlarini, submadaniyatlarini va jamiyatdagi roli chuqur tahlil qilindi. Hozirgi bosqichda esa globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy o‘zgarishlar yoshlar hayotiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu sababli yoshlar sotsiologiyasi yangi mazmun bilan boyib, zamonaviy muammolarni o‘rganishga yo‘naltirilmoqda. Xususan, O‘zbekistanda yoshlarga oid davlat siyosatining kuchayishi bu sohadagi ilmiy tadqiqotlarning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Umuman olganda, yoshlar sotsiologiyasi jamiyatning kelajagini belgilovchi muhim

ilmiy yo‘nalish bo‘lib, u yoshlarning ehtiyojlari, muammolari va imkoniyatlarini chuqur o‘rganish orqali barqaror ijtimoiy rivojlanishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adaboyotlar ro‘yxati:

1. Auguste Comte. Positive Philosophy Course (Cours de philosophie positive). — 1830–1842, Paris: Bachelier Publishing.
2. Émile Durkheim. Education and Sociology. — 1922, New York: The Free Press.
3. Anthony Giddens The Sociology. Sociology. — 2009, Cambridge: Polity Press.
4. G. Stanley Hall. Adolescence: Its Psychology and Its Relations to Physiology, Anthropology, Sociology, Sex, Crime, Religion and Education. — 1904, New York: D. Appleton & Company.
5. Talcott Parsons. The Social System. — 1951, New York: Free Press.
6. Chicago School of Sociology vakillari (R. Park, E. Burgess). Introduction to the Science of Sociology. — 1921, Chicago: University of Chicago Press.
7. Ken Roberts Youth in Transition. Youth in Transition: Eastern Europe and the West. — 2009, London: Palgrave Macmillan.
8. UNESCO. Youth and Social Transformation Report. — 2015, Paris: UNESCO Publishing.
9. O‘zbekistan Respublikasi qonun hujjatlari. Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida Qonun. — 2016, Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi nashriyoti.

